

BARTHA-RIGÓ MÁRTA¹**A terrorizmus definíciójának hiánya és a felmerülő emberi jogi kérdések****The lack of the definition of terrorism and the occurring human rights issues****Absztrakt**

A 2001. szeptember 11-i terrortámadás 16 éve történt, mely időszakban újabb merényletek történtek szerte a világban, nem kímélve se a fejlett, se a fejlődő világot. A terrorizmus elleni harc sikerei csekély mértékűek, ha az ártatlan áldozatok számát és új szélsőséges nézeteket valló csoportok felemelkedését nézzük. Annak ellenére, hogy biztonságunk érdekében egyre több emberi jogi jogsértés felett hunyunk szemet, mi az oka a hatékonyságnak? A probléma keresését a terrorizmus definíciójánál érdemes kezdeni, mert amíg nincs egy közös meghatározás, az államok azt tehetnek, amit szeretnének a terrorizmus jelszava alatt. A tanulmány a terrorizmus definíciójának a meghatározására tett kísérleteket veszi számon, kitérve a terrorizmus elleni harc során felmerülő emberi jogi jogsértésekre, mely olyan jövőbeli diskurzus alapját jelentheti, hogy a nagyobb fokú biztonságunk érdekében érdemes lenne-e további csorbitásokat ejteni a már így is megkérdőjelezett emberi jogokon.

Kulcsszavak: terrorizmus, emberi jogi jogsértések

Abstract

The terrorist attack on September 11, 2001 happened 16 years ago, since then more bombings have taken place all over the world without sparing the developed or the developing world. The success of the fight against terrorism is minimal if we look at the rising numbers of innocent victims and new emerging Islamic extremist groups. Despite the fact that we tolerate more and more human rights violations for our security, what is the reason for inefficiency? It is worth to start to search for the problem in the definition of terrorism, because as long as there is no common

¹ BCE Multidiszciplináris Doktori Iskola, PhD jelölt, E-mail: brigomarti@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1965-988X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

definition, states can do what they want under the word of terrorism. The study takes into account the attempts to define the definition of terrorism, mentioning human rights violations in the fight against terrorism as well, which at the end of the paper could lead to a future discourse: should be more curtailment of human rights done for the sake of our greater security?

Keywords: terrorism, violation of human rights

BEVEZETÉS

A terrorizmus nem új keletű jelenség, létezése nem köthető egy bizonyos dátumhoz, mivel hagyományos értelemben minden cselekvés annak tekinthető, amely az adott rendet és békét veszélyeztet, az emberekben elültetve a félelem érzetét. A terrorizmus mai válfaja a célpontok személyét illetően változott meg, mivel a merényletek nagy része nem magas rangú politikai szereplőkre korlátozódik, hanem ártatlan áldozatok százait érinti. Ez az első generációs csoportok² már a nyolcvanas években is fel-felütötték a fejüket a világ különböző pontjain, gondoljunk akár a Lockerbie merényletre,³ vagy az Afrikában lévő amerikai nagykövetségek elleni robbantásokra,⁴ mégis csak 2001. szeptember 11-e után tudott olyan méreteket ölteni, hogy a világ államai Washington hívó szavára egy egységként lépjenek fel korunk egyik legnagyobb fenyegetése ellen. Ez az ernyő, a nemzetközi terrorizmus elleni harc vagy fennköltebb nevén *George W. Bush* által életre hívott „keresztes hadjárat”, nemcsak a terroristák neutralizálását jelenti, hanem azt a mindent látó szemet is, mely mindenkiről információkat gyűjt. A hadjáratban felhasznált eszközök és módszerek azonban olyan vékony mezsgyén mozognak, ahol az emberi életek védelme és az emberi jogok összeütközésbe kerülnek.

A VÁLTOZÓ NEMZETKÖZI RENDSZER ÉS ANNAK HATÁSAI A TERRORIZMUSRA

A harmincéves háború megoldását hozó Vesztfáliában kialakított nemzetközi rendszer évszázadokon át meghatározta az állam és hatalom egymáshoz való viszonyát, ezáltal az

² Az olasz Vörös Brigádokat és a nyugat-német Vörös Hadsereg Frakcióját is az ún. első csoportos terroristákhoz soroljuk. A Vörös Brigádokhoz kötődik Aldo Moro olasz miniszterelnök meggyilkolása 1978. március 16-án, míg a Vörös Hadsereg Frakció az imperializmus elleni fellépésként követett el merényleteket államférfiak ellen.

³ 1988. december 21-én London és New York közötti Pan American Airways 103-as járatán bomba robbant, a repülőgép maradványai Lockerbie városára zuhantak. A merénylet kiváltó oka az amerikai El Dorado Kanyon névre keresztelt hadművelet, amely során 1986. április 15-én és 16-án amerikai harci gépek egy sor légitámadást intéztek a líbiai Tripoli és Bengázi ellen. Célja a tíz nappal korábbi nyugat-berlini diszkó bombázás megtorlása volt.

⁴ A Nairobiiban és Dar es-Salaamban lévő amerikai nagykövetségek ellen végrehajtott merényletek legalább 257 áldozatot követeltek, és több mint ötezren megsebesültek. Forrás: *Pátkai Mihály* (1988): Szemtanuk az afrikai robbantásokról – Globális harc a terrorizmus ellen Elérhető: http://www.hetek.hu/fokusz/199808/globalis_harc_a_terrorizmus_ellen (Letöltve: 2017.01.27.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

államközi kapcsolatokat is. A háború indításának jogát az uralkodó kezébe adta, amely egy részről megszüntette a háború magánosítását, illetve legitímálta a háborúskodást egy normarendszer keretei között. Ez a stabil – a Szent Szövetség által életre hívott – rend kérdőjeleződik meg a világháborúk kirobbanásával, majd a Nyugati és Keleti tömb kialakulásával végleg elindult a felbomlás útján. Az 1970-es évektől egyre jobban érződik, hogy az államok kezdik elveszíteni elsődleges szerepüket a nemzetközi rendszerben a transznacionális szereplők kialakulásával párhuzamosan. Az 1991-es év a Szovjetunió felbomlásával végleg aláásta a nemzetközi rendet és egy sokszereplős világrendetlenség alakult ki. Ezzel párhuzamosan felerősödtek a szecesszionista mozgalmak, amelyek jelezték, hogy sok ország kevert társadalmában ott rejlik a konfliktus lehetősége. Ezt táplálták a globalizáció felerősödő ellentmondásai, jelen esetben, hogy a gazdag réteget még vagyonosabbá, a szegényt pedig még földön futóbbá teszi, kiélezve az ellentéteket, amelyek odáig fajultak, hogy már nemcsak felülről, de alulról is kihívás éri az állam legitím erőszak monopóliumát. A nagy háborúk korszaka végleg leáldozni látszik, helyükbe a posztmodern, modern és premodern háború fogalma épül be. A posztmodern háborúban a korlátozottság jelszava alatt nem a másik fél totális megsemmisítésére koncentrálnak, hanem a győzelemre és a béke megerősítésére. A teljes megsemmisítés nem is lehet valós célkitűzés, mivel az egyre szaporodó egyéni akciókat nehéz felderíteni, ők az egyetlenek, akik a biztonsági résen át tudnak törni. A modern háború fogalma a hagyományos hadviselést jellemzi, míg a premodern jelző a nyugati társadalmak ellen irányuló aszimmetrikus hadviselést jelenti, ahol az állam alatti szinteken megjelenik az ellenállás a nyugati kultúrában gyökeredző univerzális értékekkel szemben.⁵

A rendszer felbomlásával a biztonság fogalma is változik. Az eddigi könnyen azonosítható fenyegetésekkel szemben kialakulnak az arctalan kihívások, amelyek nem államok és fegyverek képében öltenek testet, hanem a környezetszennyezésben, a társadalmi rétegek közötti növekvő szakadékban és a bukott államok problémájában jelennek meg. Barry Buzan elismert szaktekintély a biztonságnak a politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és katonai oldalát hangsúlyozta, és a 21. században legfőbb célként a független identitás megtartását jelölte meg a funkcionális integritás erősítésével párhuzamosan. A biztonságot azonban olyan kihívások érik, mint a globalizáció, vagy az integráció és fragmentáció együttes hatásai, amelyek az állam központi szerepét csorbítják. Emellett az elmúlt 20 évben a nemzetközi biztonságra nézve az egyik legnagyobb kihívást a politikai intézmények elégtelen működése jelenti, mivel az államok a nem megfelelő kormányzással vákuumot hoznak létre, amely válságot generál. Az elveszített állami kormányzás alternatív hatalmi tényezők felemelkedését segíti, amely azt jelenti, hogy már nem az állam támogatja vagy megtűri a radikálisok jelenlétét a területén, hanem egy terrorizmus által támogatott

⁵ *Kondoros Ferenc* (2011): Bölcsőtől a csadorig – Az emberi jogok védelmének új kérdései. *Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány* 2011. 29. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

állam jön létre.⁶ A nemzetközi biztonsági rendszer ennek alapján pedig szétválik egy tradicionális államközpontú védelmi rendszerre és az állami szint alatti, illetve a felett átívelő biztonsági zónára. Ezáltal elmozdulás történik az államközpontú biztonságfelfogástól, mivel az egyén védelme ugyanolyan prioritásként fog megjelenni, mivel az összetett világban az egyént több veszélyforrás érheti, mint az államot. Ez azt jelenti, hogy a terrorizmus már nemcsak az állam szuverenitását, hanem közösségeket, régiókat, civilizációkat veszélyeztet, amely az egész nemzetközi stabilitásra kihat.⁷

Ennek egyik példája Afganisztán, ahonnan a 2001. szeptember 11-i World Trade Center és a Pentagon ellen elkövetett merényleteket kitervelték, irányították. Emiatt terjedt el az a nézet, hogy a terrorizmus és az iszlám egyet jelent, pedig ezt egy ideológiához vagy kultúrához sem lehet kötni. Ennek ellenére tény, hogy a dzsihad⁸ az iszlám vallásban explicit formában jelen van a hitért való harc. A szent háborút csak vallási vezetők hirdethetik ki, így nem tekinthető alternatívának az ellenséggel szemben. A hitért való mártírhalál, mint az azonnali megváltás szimbóluma pedig leginkább a síitáknál jellemző, így az öngyilkos merényleteket nem lehet az egész muszlim társadalomra kivetíteni, sőt meg kell említeni, hogy az öngyilkosság bűnként jelenik meg a Koránban.⁹ Így megállapíthatjuk, hogy egy szervezet terroristának bélyegzését nagyban befolyásolja a mindenkori politika és az érdekek, tehát nem a morális, etikai értékek figyelembe vétele. *Anthony Giddens* ezt a jelenséget nevezi értékválasztási dilemmának, amely azt jelenti, hogy amíg az elkövető az egyik oldalon szabadságharcosként, addig a másik oldalon terroristaként jelenik meg.

MI A TERRORIZMUS?

A terrorizmusnak a mai napig nem létezik pontos definíciója, mivel a nemzetközi erőfeszítések ellenére sem sikerült egy konszenzuson alapuló jelentést elfogadni. Dr. Balla Péter érvelése szerint ez nemcsak a különböző érdekekre vezethető vissza, hanem „a jelenség természete az, ami ellenáll az egzakt fogalmi meghatározásnak.”¹⁰ Okfejtése teljesen jogosnak tűnik, mivel az államok közötti kulturális törésvonalak, a terrorista szervezetek

⁶ Kiss J. László (2003): Globalizálódás és külpolitika 218.o.

⁷ Kondorosí Ferenc (2011): Bölcsőtől a csadorig – Az emberi jogok védelmének új kérdései. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány 2011. 28. o.

⁸ A kifejezés a *dzsahd* tőből származik, amelynek jelentése erőfeszítés. Ennek a szónak egy bővített alakja (*dzsáhada*) harcolni jelentéssel bír, azonban mind a mai napig nehéz közös nevezőt találni, hogy ki mit ért a *dzsihad* alatt. A nem muszlim irodalom legtöbbször szent háborúnak fordítja és a hit terjesztését érti alatta a hitetlenek ellen folytatott harccal. A síita iszlám megkülönbözteti a kisebb és nagyobb *dzsihadot*, amelynél az előbbi a külső ellenséggel való harcot, az utóbbi pedig rossz tulajdonságaink elleni küzdelmet jelöli. Azonban fontos kiemelni az iszlám békés oldalát, mivel *dzsihadot* csak támadás elleni védekezésékként vagy az elnyomás elleni küzdelem ürügyén indokolt használni. *Rostoványi Zsolt* (1998): Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula Kiadó Kft. Budapest 1998. 208-211.o.

⁹ *Gabriel Ben-Dor – Ami Pedahzur* (2008): Az iszlám fundamentalizmus egységisége és a nemzetközi terrorizmus negyedik hulláma In: Krizmanits József (szerk.): Vallási fundamentalizmus. L'Harmattan Kiadó. 2009. 226.o

¹⁰ Dr. Balla Péter: Adalék a terrorizmus fogalmához. Belügyi Szemle 1995/10. 32. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

változatossága¹¹ és az ellenük való küzdelem sokrétűsége sem engedi egységes fogalom kialakítását. Boaz Ganor izraeli terrorizmussal foglalkozó szakértő szerint „*az erőszak szándékos alkalmazása, illetve azzal történő fenyegetés a polgári lakossággal illetve civil célpontokkal szemben meghatározott politikai célok elérése végett*” jelenti a terrorizmus az egyik lehetséges leírását.¹² Egy hivatalos definíció az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) keretében többször került a tárgyaló asztalra, amelyben olyan kifejezéseket használtak, mint a „*state of terror*”, vagy békeidőben elkövetett háborús bűn, illetve megismétlődő merényletek. Az akadémiai szférában Alex P. Schmid 1988-as definícióját használják és idézik a legtöbben, amely szerint titkos csoportok, személyek által elkövetett ismétlődő merénylet politikai okokból kifolyólag, amelynek célja a nagyobb publikum megfélemlítése.¹³ Az ilyen tág fogalomhasználat nagy teret enged a különböző értelmezéseknek, így mielőbb egy egységes definíciót kellene kidolgozni. Szeptember 11-e után a kényszer pedig egyre nagyobb, mivel a terrorizmus-elleni harc ürügyén emberi jogi jogsértések tömegét követik el. A terrorizmus fenyegeti az élethez, testi épséghez való jogot, amely miatt ezeket a merényleteket bűncselekményeknek minősítjük és kötelező állami szerepvállalást irányoz elő. Azonban nemcsak a terrorista cselekmények, hanem az azokra adott válaszok is gyengítik az emberi jogokat. A megszorító intézkedések által gyengülnek a demokratikus társadalmi berendezkedés vívmányai, amellyel hozzájárulnak a terrorista szervezetek céljának a megvalósulásához, a nyugati értékrend erodálásához. A terrorizmus elleni intézkedéseknek ebből kifolyólag összhangban kell állniuk az emberi jogok, demokrácia, jogállamiság kritériumaival és közben figyelni kell arra, hogy a rendelkezések csak az elkövetők ellen irányuljanak, nem pedig valamely kisebbségi vagy vallási közösség ellen.

¹¹ Példaként szolgálva teljesen más az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA), és az al-Kaida működése. Az IRA a brit birodalmi szemlélet ellenzőjeként a szigetországra koncentrál, az arab terrorszervezetek azonban a nyugati értékrend főbb centrumait veszélyeztetik terrortámadásaikkal.

¹² Boaz Ganor: „a form of violent struggle in which violence is deliberately used against civilians in order to achieve political goals (nationalistic, socioeconomic, ideological, religious, etc” In: Joshua Sinai (2008): How to define terrorism. Elérhető:

<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/33/html> (Letöltve: 2017. 02.12.)

¹³ "Terrorism is an anxiety-inspiring method of repeated violent action, employed by (semi-) clandestine individual, group or state actors, for idiosyncratic, criminal or political reasons, whereby - in contrast to assassination - the direct targets of violence are not the main targets. The immediate human victims of violence are generally chosen randomly (targets of opportunity) or selectively (representative or symbolic targets) from a target population, and serve as message generators. Threat- and violence-based communication processes between terrorist (organization), (imperilled) victims, and main targets are used to manipulate the main target (audience(s)), turning it into a target of terror, a target of demands, or a target of attention, depending on whether intimidation, coercion, or propaganda is primarily sought" ENSZ Drog és Bűncselekmények elleni Iroda – A terrorizmus definíciója Elérhető: http://web.archive.org/web/20070527145632/http://www.unodc.org/unodc/terrorism_definitions.html (Letöltve: 2017.02.12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

A terrorizmus értelmezésénél és értékelésénél tartózkodni kell a vallási vagy etnikai alapon nyugvó kettős mérce használatától.¹⁴

Az első, már egy nemzetközi dokumentumban is megjelenő definíciót Sándor jugoszláv király elleni merénylet¹⁵ kapcsán a Nemzetek Szövetségének égisze alatt próbálták kidolgozni a politikai indíttatású terrorista cselekmények megelőzésére és megbüntetése érdekében. 1937-ben alá is írták az egyezményt Genfben, amelyben leszögezték, hogy a terrorista akciók bűncselekménynek minősülnek, sőt tovább mentek, mivel az ilyen merényletekben való tervezést, felbujtást és részvételt is büntetendő kategóriaként tüntették fel. Az egyezmény kötelezte a részes államokat a kiadatási kérések bizonyos esetekben való teljesítésére, azonban kellő ratifikáció híján - csak India ültette be saját jogrendjébe az egyezményt – a szerződés nem lépett soha életbe.¹⁶ Napjainkban tárgyalás alatt áll egy átfogó terrorizmus-ellenes egyezmény az ENSZ égisze alatt, amely pontos és egységes meghatározást nyújthatna az államoknak. Az egyezmény többek között olyan dolgokra térne ki, hogy milyen sérülés jellemzi egy terrorista merényletet, milyen támadásnak kell bekövetkeznie, hogy terrorizmusról beszélhessünk. Emellett szó esik az államok közötti együttműködésről, hogy a merényletek megelőzhetőek legyenek.¹⁷ Azonban a tárgyalások holtpontra jutottak az eltérő érdekek miatt. Az ENSZ által 1996-ban felállított Terrorizmus-ellenes Bizottság, amelynek tényleges megbízása 9/11 után vált központivá, sem tudott a különböző nézetek miatt érdemi munkát felmutatni, de az államok közötti együttműködésben, az információ áramlás gyorsításában, a jogi és intézményi képességek fejlesztésében és az ország jelentések készítésével képesek voltak az eltervezett merényletek nagy részének megghiúsítására.¹⁸ Emellett leszögezték, hogy a terrorista cselekmény büntetendő, egyik ENSZ tagállam se szervez vagy finanszíroz ilyen cselekményt más ország területén és természetesen nem is tolerálják az ilyen akciókat. A menekültügyi eljárásokban pedig figyelembe veszik a menedékkérő terrorizmussal kapcsolatos viszonyát. 2005-ben Kofi Annan, ENSZ főtitkár életre hívta a Terrorizmus-elleni Végrehajtási munkacsoportot (CTITF), amellyel biztosították az ENSZ-en belüli átfogó koordinációt. 2009-ben a munkacsoportból a Politikai Ügyek Osztályának egyik irodája lett, amelynek célja a stratégiák végrehajtásának segítése a tagállamokban együttműködve regionális és nem-kormányzati szervezetekkel. 2006. szeptember 8-án a szervezet keretei között kidolgozták a Globális Terrorizmus-elleni Stratégiát (Közgyűlési határozat 60/288), amely koherens keretet adott az ENSZ terrorizmus-elleni politikájának. A stratégia négy pilléren nyugszik; a terrorizmus okait és azok felszámolását célzó intézkedéseket irányoztak elő, az országok harcoló és

¹⁴ Kondorosi Ferenc (2011): Bölcsőtől a csadorig – Az emberi jogok védelmének új kérdései. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány 2011. 103-105.o.

¹⁵ 1934. október 9-én Marseille-ben sikeres merényletet hajtottak végre a horvát usztasák és macedón terroristák I. Sándor ellen, mely támadásban Barthou francia külügyminiszter is életét vesztette.

¹⁶ Keith Suter (2005): 50 fontos kérdés a világról. HVG Kiadó Zrt, Budapest 2007. 33-34.o.

¹⁷ Átfogó terrorizmus-ellenes egyezmény tervezet. Elérhető:

<http://www.ilsa.org/jessup/jessup08/basicmats/unterrorism.pdf> (Letöltve: 2017.02.12.)

¹⁸ A Bizottság munkájáról bővebben: <http://www.un.org/en/sc/ctc/aboutus.html> (Letöltve: 2017.02.12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

védekező képességeinek erősítését az ENSZ keretén belül és az emberi jogok és a „rule of law” tiszteletben tartását a terrorizmus elleni küzdelemben. A stratégiában kiemelik a jogállamiság hiányát, az etnikai, vallási diszkriminációt, a politikai kirekesztést és a társadalmi és gazdasági marginalizációt, amelyek táptalaját képezhetik a terrorizmushoz való fordulásnak. Kezelésként a kultúrák közötti párbeszéd előmozdítását és a Millenniumi Fejlesztési Célok¹⁹ mielőbbi megvalósulását tartják központi kérdésnek.²⁰ Az emberi jogok tiszteletben tartásának érdekében munkacsoportot hoztak létre az CTITF keretein belül, amely iránymutatásokat próbál adni a tagállamoknak, az emberi jogok tiszteletben tartásáról a terrorizmus-elleni intézkedések meghozatalakor. Ezek az iránymutatások azonban addig nem tekinthetők hasznosnak, ameddig nem sikerül egy olyan terrorizmus elleni eszközrendszer életre hívni, amelynek gyakorlata összhangban áll az emberi, humanitárius és menekült joggal. Figyelembe veszi a kihívás specifikusságát, de szem előtt tartja a normál állapot alapelveit is, úgy, hogy a terrorizmus elleni fellépés során felülvizsgálja az államok gyakorlatait és a hatékony jogorvoslat követelményét állítja fel az emberi jogi jogsértések kapcsán. Emellett a terrorizmus definíciójának megfogalmazása, a feltételezett terroristák biztonsági klauzuláinak, és a kihallgatás és őrizetbe vétel fő szabályainak összehangolására lenne szükség, hogy az emberi jogok ne az államok kénye-kedvének legyenek kiszolgáltatva, hanem valóban a terrorizmus elleni harc alapkövetelményének legyenek tekintendők.²¹

Az Egyesült Államokban már 1983. óta létezik a terrorizmusnak egy definíciója, amely a Világkereskedelmi Központ tornyai ellen elkövetett merénnyel kibővült a nemzetközi terrorizmus jelenségével is. Ez alapján olyan politikai motivációjú erőszakot értenek alatta, amely nemzeti kisebbségek, vagy titkos ügynökök által előre megfontolt szándékkal, nem katonai célpontok ellen irányul, célja pedig általában az, hogy valamilyen hatással legyen a közönségre. Nemzetközi terrorizmus kifejezés alatt pedig olyan cselekményt értenek, amelynek résztvevői vagy helyszíne több államot is érint.²²

¹⁹ 2000-ben 189 ENSZ-tagállam kötelezte el magát amellett, hogy 2015-ig véget vetnek a súlyos szegénységnek és éhínségnek, megvalósítják a mindenkire kiterjedő alapfokú oktatást, előmozdítják a nemek közti egyenlőséget és segítik a nők felemelkedését, csökkentik a gyermekhalandóságot, javítják az anyai egészségügyet, küzdenek a HIV/AIDS, a malária és más betegségek ellen, biztosítják a környezeti fenntarthatóságot és a fejlesztés érdekében globális partnerséget építenek ki. Forrás: <http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/news/2005/MDGhung.html> (Letöltve: 2017.03.24.)

²⁰ *Kondorosi Ferenc* (2011): Bölcsőtől a csadorig – Az emberi jogok védelmének új kérdései. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány 2011. 106-107.o.

²¹ Statement by the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights while countering terrorism at the International Seminar Terrorism and human rights standards. 2011. november 15. Elérhető:

<http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11737&LangID=E> (Letöltve: 2017.04.16.)

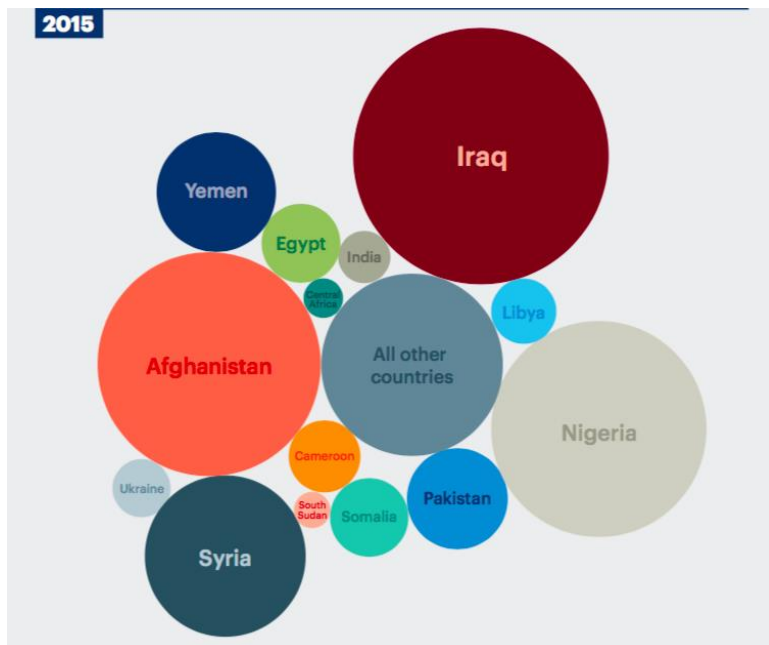
²² Forrás: Title 22, Chapter 38 of the United States Code. Elérhető: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2331> (Letöltve: 2017.02.18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

LEGALIZÁLT JOGSÉRTÉSEK

2001-től azonban tény, hogy növekedett a terrorista merényletek és áldozataik száma, ha azonban térségekre lebontjuk az adatokat, akkor a Közel-Kelet és Ázsia szenvedte el a merényletek nagyobb részét és a legtöbb áldozat is ebből a régióból került ki.

1. ábra: A legtöbb merényletet elszenvedő államok listája 2015-ben

(Forrás: Global Terrorism Index 2016)

Elérhető: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/11/Global-Terrorism-Index-2016.2.pdf> (Letöltve: 2017. 05.10.)

A nyugati világban elkövetett akciók száma csökkenést mutat, amely köszönhető az államok közötti jobb kooperációnak, a nemzetközi terrorizmus elleni harc emyője alatt szerveződött szövetségnek, illetve új jogi keretek kialakításának. A szabályok azonban kétarcúnak bizonyulnak, mivel amely az egyik oldalról sikert hoz és gyümölcsöt terem, addig a másíkról akarva-akaratlanul elveszi a termést. Ez a hasonlat vonatkozik az új nyugati jogszabályokra is, amelyeket a terrorizmus kapcsán hoztak, mivel a merényletek valószínűségét csökkentik, de az emberi jogok teljes érvényesülésének kapcsán kételyek merülnek fel. A terrorizmus elleni harc ürügyén adatbázisokat lehet létrehozni utasokról, profilkészítő rendszerek segítségével bizonyos attribútumokkal rendelkezőket veszélyesnek aposztro-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

fálni és emiatt poggyászát mindenki előtt átvizsgálni. A technológia eszközeit és a tudomány legújabb fejlesztéseit azonban nemcsak az államok használják fel a rend és a béke fenntartására, hanem a terrorista szervezetek is ideológiájuk terjesztésére, akciók megtervezésére és a sejtek egymás közötti kommunikációjuk során. A velük szembeni harcban a Nyugatnak is olyan harcmódot kell felvennie, amelynek segítségével képes lehet ezek megvalósítására. Az eszközök megválasztásakor azonban emberi jogi kérdések merülnek fel, mivel már az előbb is említett adatbázisok és átvilágítások mellett, a megfigyelő kamerák kihelyezésével és a pénzmozgások alaposabb monitoringozásával a magánélethez való jog kérdőjeleződik meg. Ezért cél lenne olyan intézkedések meghozatala, amelyek összhangban állnak az emberi jogokkal, a közérkölcssel, a lakosság tudtával történik, tehát feleljen meg a legálisság, átláthatóság és költséghatékonyság kritériumainak. Ezzel szemben azonban olyan ellenvélemények fogalmazódnak meg, hogy azok az államok, amelyek nagyobb tiszteletet fordítanak az emberi jogokra, sokkal sérülékenyebbeknek bizonyulnak a terroristákkal való harcban. Ezen álláspontok, azonban nem képesek megadni a veszélynek azt a szintjét, amely miatt a szabadság ténylegesen korlátozható. Fontos azt látnunk – függetlenül attól, hogy melyik nézőponthoz közelít saját álláspontunk –, hogy a technológia adta lehetőségek jobb döntések meghozatalát és hatékonyabb fellépéseket eredményeznek. Annak érdekében pedig, hogy az emberi jogok ne sérüljenek, a kormányoknak hatékonyabb együttműködést kellene szorgalmazniuk a nem-állami szervezetekkel (NGOs), amelyek ilyen esetekben a döntéshozók lelkiismereteként működhetnének, mivel azzal a nehézséggel néznek szembe a demokratikus államok, hogy az eszközeikkel, amelyekkel a terroristák merényleteit próbálják ellehetetleníteni, párhuzamosan az állampolgárok szabadságjogait sértik meg.

A mai komplex világban, amikor a terrorizmus valós veszélyt jelent az emberek életére, akkor a kihívások visszaszorítása indokolttá teheti bizonyos szabadságjogok átmeneti vagy tartós korlátozását, de ez csak olyan esetekben fogadható el, amikor a veszély kézzel fogható, nagymértékben megnőtt és nem áll rendelkezésre más olyan eszköz, amely a szabadságkorlátozást nem érintené. Ennek az érvényesüléséhez az állami intézkedéseknek megfelelő alapelveken kell nyugodnia, amely a megfelelő jelleg, a megbízhatóság és érvényesség hármasság koncepciójával jellemezhetünk. Ez egyrészt jelenti a széleskörű társadalmi elfogadottságát a terrorizmus elleni intézkedéseknek, az azonos bánásmódját a különböző hátterű terrorista szervezeteknek, illetve a terrorista és bűnöző személyének megkülönböztetését. Az államok e hármasság figyelembevételével különböző intézkedéseket hozhatnak, a halálbüntetés kilátásba helyezésétől az állampolgárok feletti állami ellenőrzés megerősítésén át az előzetes letartóztatás megkönnyítéséig. Sőt a gyakorlatban a terroristák elleni szabályos tárgyalás lefolytatása ritkaság számba megy, mivel az eljárás során az elkövetők elleni bizonyítás igen nehézkesnek bizonyul, mivel a titkosszolgálatok nem szeretik felfedni forrásait. Ez azonban teljesen szembe megy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikkében rögzítettekkel, mégpedig azzal, hogy „a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. Emellett a bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintsék mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították”. Ezeket az elveket mindig figyelembe kellene venni, egy részről a szerződések betartásának követelménye miatt, másrészről viszont az igazságosság (fairness) elkerülése a terroristákat csak még jobban felbátorítaná további véres merényletek elkövetésére. Ellenvéleményként a legtöbbet hangoztatott nézőpont, hogy mind az al-Kaida, mind a talibán tagjai törvényen kívülieknek tekintendők, nincs egy nemzetközi szerződés vagy szokásjog, amely tisztázná jogállásukat, így az ellenük elkövetett akciókat sem lehet nemzetközi jogilag értelmezni, így az egyetlen cél az lehet, hogy úgy kell kezelni őket, hogy a jövőben ne jelenthessenek veszélyt egyetlen állam biztonságára nézve sem.

HÁBORÚBAN MINDENT SZABAD?

Általános tendenciának minősül, hogy háború esetén az államférfiak hajlamosak megfeledezni az emberi és állampolgári jogokról. Francis Biddle – aki az USA főállamügyésze volt a II. világháború idején – szavaival élve: „Az elnökök háború idején gyakran igen kevés figyelmet szenteltek az alkotmányos finomságokra.”²³ Azonban a terrorizmus elleni fellépés háborúként való aposztrófálása nemzetközi jogilag megosztja az államokat, mivel háborút két vagy több állam folytathat csak egymás ellen, az állam alatti szerveződések elleni harcot – nemzetközi terrorista szervezetek ellen is –, inkább a nemzetközi büntett kategóriájába kellene besorolni. Ennek értelmében a háborúban alkalmazandó jog (ius in bellum) kivetítése a terrorizmus elleni globális harcban nem indokolt, annak ellenére sem, hogy az elnökök e háború másságát hirdetik. Emellett a háború csak „a nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idején” derogálhatja az emberi jogokat a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján, ha: „az adott helyzet szigorúan megköveteli... feltéve, hogy az ilyen intézkedések nem állnak ellentétben egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeikkel és nem jelentenek kizárólag faj, szín, nem, nyelv, vallás vagy társadalmi származás alapján történő megkülönböztetést.”²⁴

Szeptember 11. előtt a terrorcselekményekre nem katonai fellépés volt a válasz, hanem a nemzetközi jog mélyítése és bővítése olyan jogszabályokkal, amelyek megpróbálták fellépni és iránymutatást adni a részes államoknak a különböző akciók esetén. A Világ gazdasági tornyok elleni akció azonban nem a jogi eszközök mélyítését, hanem az erővel való fellépést hozta magával, amely annak köszönhető, hogy jogi szabályozás, illetve definíció

²³ Ernszt Ildikó (2007): A nemzetközi légiközlekedés védelme. Elérhető: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/ernszt-ildiko/ernszt-ildiko-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltve: 2017.05.02.)

²⁴ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 1. rész 4. cikk. Elérhető: <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/203> (Letöltve: 2017.05.02.)

(Letöltve:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

sem létezik ilyen témakörben, így könnyebbnek és gyorsabbnak tűnhetett a fegyverek választása, amely egyben egy ürügyet is szolgáltatott Washingtonnak érdekei érvényesítésére és hegemon szerepének továbbmentésére.

A fentiek fényében a nemzetközi közösségnek nemcsak a terrorizmus definíciójának kidolgozását kellene sürgetni, hanem ezzel párhuzamosan nemzetközi konszenzusnak kellene kialakulni és szerződésbe foglalni, hogy a terrorista szervezetekhez tartozó egyéneket milyen jogállás illeti meg. Ennek hiányában az állami önkénynek vannak kitéve, amely azt jelenti, hogy mindig az állam érdekeit védő jog kerül alkalmazásra az eljárások során, amely a nemzetközi és hazai büntető jog, a háború jogának változó használatát jelenti, amely elfogadtatható a lakossággal is, mivel a rendkívüli helyzetek, rendkívüli válszakokat követelnek meg.

KONKLÚZIÓ

A szeptember 11-i Világgazdasági Tornyok ellen elkövetett merénylet nemcsak az Egyesült Államokat keltette fel álmából, megbomlasztva az eddig megtámadhatatlannak tartott hegemon képzetét, hanem az emberi jogi diskurzusoknak is új lökést adott. Előtérbe kerültek olyan új típusú kihívások, mint az aszimmetrikus hadviselés, globális lefedettség kérdése, amely együtt jár az emberi jogok bizonyos szintű korlátozásával. A kérdés azonban még a mai napig is nyitott, hogy lehet megtalálni az egyensúlyt az emberi jogok védelme és a megfelelő arányú biztonsági intézkedések között. Biztonsági percepcióink növelése és a közbiztonság fejlesztése vajon engedélyezi-e a nemzetközi kötelezettségek megszegését? A nemzetközi emberi jogi egyezmények mind tartalmaznak biztonsági klauzulákat, amelyek érvényesülni kell bármilyen körülmény esetén. A Politikai és Állampolgári Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya példaként olyan eseteket hoz fel, amikor a benne foglaltakat korlátozni lehet, mint „az állam biztonságának, a közrendnek, a közegészségügynek, a közérkölcnek, valamint mások jogainak és szabadságainak a védelme érdekében szükségeselek.”²⁵ Azonban az ilyen megszorításoknak három kritériumnak kell, hogy megfeleljenek; az arányosság, a szigorú felügyelet és a megfelelő cél elérésének szolgálása. Az élethez, szabadsághoz, emberséges bánásmódhoz és biztonsághoz való jogot korlátozni azonban semmilyen körülmények között nem lehet. Az élethez és emberséges bánásmódhoz való jog ezen a ponton kerül ellentétbe a biztonsághoz való joggal, amikor is jogosan merül fel a kérdés, hogy egy ember kínzás általi halála és a belőle kiszedett kétes információk megéri-e a biztonság magasabb fokát, miközben a nyugati erények erodálódnak. A terrorizmus elleni harccal kezdjük elveszíteni az emberi jogok fontosságát és a „rule of law” szerepét, pedig csak ezek erősítésével és megtartásával nyerhetnénk meg a harcot. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa ezek védelmére olyan elvek betartását tűzte ki a tagállamok elé, mint a jogellenes intézkedések száműzését (Legality); az élethez való jogot, a szabad

²⁵ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 3. rész 12., 14., 21., 22. cikk. Elérhető: <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/203> (Letöltve: 2017.05.02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

vélemény és vallásnyilvánítás szabadságát, kiemelve az emberségesség fontosságát (Non-derogability). Az intézkedések meghozatalakor a szükségesség és arányosság figyelembe vételét kérte, kiemelve a diszkrimináció mentesség fontosságát és a „rule of law” szabályainak betartását, illetve felhívja újból a figyelmet az 1951-es genfi menekültügyi egyezményre, amely a non-refoulement elv betartását követeli meg a részes államoktól.

A másik problémát az önvédelem jelszava alatt elkövetett nyugati válaszlépések jelentik, amelyek annak ellenére, hogy az ENSZ Alapokmány 51. cikke kimondja, hogy az államok mikor hivatkozhatnak önvédelemre, de a szabályozás csak államok közötti fegyveres konfliktusok esetén használható. A Biztonsági Tanács 1368-as határozata beszél már az önvédelemről a terrorista akciókkal szemben, azonban egy szervezet nem tekinthető országnak.

A terrorizmus elleni küzdelem egy globális harcteret hozott létre, amely elmozdította a háború és az emberi jogok egyensúlyát az utóbbi javára; a harcmezőn pedig soha sem az egyének jogainak védelme és tisztelete, hanem egy közösség érdekei élveznek prioritást.

A Nyugat és az Egyesült Államok mindig meg fogja védeni érdekeit és fenntartani privilegizált pozícióját, hogy azokat a nemzetközi közösség érdekeként tüntesse fel, azonban rá kell ébredni, hogy a mai világban a kihívások globális együttműködést követelnek meg, így szükség van a kultúrák közötti párbeszédre és az egymástól való tanulásra. Egyrészt ennek a segítségével a fejlődőket közelebb hozhatjuk a modernizáció vívmányaihoz – így az emberi jogokhoz – és könnyebben vehetjük fel a harcot a terrorizmus ellen is. Azonban téves lenne azt feltételezni, hogy a vezető hatalmak által hangoztatott harc bármiféle megoldást szülhet. Kiindulópontként fel kell arra hívni a figyelmet, hogy a globalizáció miatt még élesebben megjelenő társadalmi ellentétek gerjesztik az erőszakos fellépéseket, mivel ez tűnik csak az egyetlen kiútnak a reménytelenségből. Ezek alapján nem a terrorizmus elleni harc tűnik a legjobb megoldásnak, hanem az alapproblémák megoldása, mint élelmezés, vízhiány, egészségügyi ellátás javítása. Amíg ilyen téren érdemi változás nem történik, addig a globalizációt és a terrorizmust ugyanúgy ártatlan életek tönkretételével és az emberi civilizáció elleni támadással lehet vádolni.

Azonban tény, hogy amíg a terrorizmus nemzetközi definíciója nem létezik, addig a terroristák elleni fellépés nem tud összekovácsoló erővel bírni, sőt e fogalom használata csak állam alatti szerveződéseket jelöl, amelyeket az állam követ el – legyen akár a kisebbségekkel szembeni fellépés vagy embertelen bánásmód – azt nem definiálják. Ebből is kitűnik, hogy az igazság keresése mindig érdekek és politikai döntések konfrontációja, mivel mindig azt fogják a terrorizmus bélyegével megégetni, akit az erősebb annak kiállt ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Amerikai Egyesült Államok törvénykönyve. Elérhető:
<http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2331> (Letöltve: 2017.02.18.)
2. Átfogó terrorizmus-ellenes egyezmény tervezet. Elérhető:
<http://www.ilsa.org/jessup/jessup08/basicmats/unterrorism.pdf> (Letöltve: 2017.02.12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

3. Dr. Balla Péter: Adalék a terrorizmus fogalmához. Belügyi Szemle 1995/10.
4. ENSZ Drog és Bűncselekmények elleni Iroda. Elérhető:
http://web.archive.org/web/20070527145632/http://www.unodc.org/unodc/terrorism_definitions.html (Letöltve: 2017.02.12.)
5. ENSZ Emberi jogi biztosának irodája. Elérhető:
<http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11737&LangID=E> (Letöltve: 2017.04.16.)
6. Ernszt Ildikó (2007): A nemzetközi légitörvények védelme. Elérhető:
<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/ernszt-ildiko/ernszt-ildiko-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltve: 2017.05.02.)
7. Gabriel Ben-Dor – Ami Pedahzur (2008): Az iszlám fundamentalizmus egyedisége és a nemzetközi terrorizmus negyedik hulláma In: Krizmanits József (szerk.): Vallási fundamentalizmus. L'Harmattan Kiadó. 2009.
8. Joshua Sinai (2008): How to define terrorism. Elérhető:
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/33/html> (Letöltve: 2017. 02.12.)
9. Keith Suter (2005): 50 fontos kérdés a világról. HVG Kiadó Zrt, Budapest 2007.
10. Kiss J. László (2003): Globalizálódás és külpolitika. Teleki László Alapítvány, 2003.
11. Kondorosi Ferenc (2011): Bölcsőtől a csadorig – Az emberi jogok védelmének új kérdései. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány 2011.
12. Millenniumi Fejlesztési Célok. Elérhető:
<http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/news/2005/MDGhung.html> (Letöltve: 2017.03.24.)
13. Pátkai Mihály (1988): Szemtanuk az afrikai robbantásokról – Globális harc a terrorizmus ellen. Elérhető: http://www.hetek.hu/fokusz/199808/globalis_harc_a_terrorizmus_ellen (Letöltve: 2017.01.27.)
14. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Elérhető:
<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/203> (Letöltve: 2017.05.02.)
15. Rostoványi Zsolt (1998): Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula Kiadó Kft, Budapest 1998.
16. Terrorizmus-elleni Bizottság. Elérhető: <http://www.un.org/en/sc/ctc/aboutus.html> (Letöltve: 2017.02.12.)